

## Arkivpodden ”Hästkrafter – en podd om hästar i liv och arkiv i två delar”

### Transkribering av Hästkrafter – en podd om hästar i liv och arkiv

Medverkande: Jim Hedlund och Carita Rösler.

#### Del 2 av 2

[MUSIK: Martin Klem – Once in a Decade]

**Jim:** Hej och välkomna åter till Arkivpodden Dokumenten berättar, och del två i vår podd Hästkrafter – om hästar i arkiven! Och välkommen igen Carita, som är vår gäst i de här två avsnitten.

**Carita:** Tackar! Kul att vara tillbaka!

**Jim:** Nu ska vi försöka plocka upp tråden från första avsnittet. Då pratade vi ju om att hästar i gästgiveribranschen, i det militära, om hästsläktforskning och så hästkarlen Per Åsbo som ledde oss in på Wången, eller hur? Och det är väl där vi ska fortsätta idag?

**Carita:** Ja, precis. Wången är ju som vi nämnt en före detta hingststoppfödningsanstalt. Den ligger otroligt vackert till i Alsen i Krokoms kommun i Jämtland, med utsikt över bygderna med Oviksfjällen, Åreskutan, och Alsensjön i fonden. Idag finns det vuxenutbildningar och hippologprogram med inriktning mot islandshäst och trav och hovslagarutbildning där, och så är det brukshästcentrum.



**Jim:** Ja. Men Wången är rätt gammalt, 1903 var det väl?

**Carita:** Ja. Det Svenska försvaret gjorde en förändring år 1875 som ledde till att det militära boställesverket avskaffades. Då övergick militärens gårdar till att förvaltas av staten. Wången var ett sådant gammalt skvadronchefsoställe som omvandlades till hingstavelsanstalt 1903.

Som sagt drogs Sverige, och Europa, med problem med avel och tillgången både på hästar, och på foder till dem i missväxttider, så man kämpade med att hitta de bästa metoderna att få fram bra hästmateriel, och i tillräcklig grad. Debatterna gick ibland heta om vilka lösningar som var bäst beroende på intressenterna.

**Jim:** Det där är ju sådant man inte tänker på. Vilken systematik som legat bakom uppfödningen av dem. Och att det kunnat råda hästbrist...Jag tycker det kryllar av hästar över allt!

**Carita:** Haha, ja precis. Man tar ju hästar för givet liksom. De bara finns. Men faktum är att vi just nu befinner oss lite i hästbristtider igen.

**Jim:** Jaså?

**Carita:** Ja. Lågkonjunkturen som slog till under 1990-talet ledde till att aveln stannade av i hela landet, så ridskolorna har nu svårt att hitta rätt hästar till bra pris.

Men hur som helst...Nordsvensken höll alltså på att försvinna helt på grund av korsningsavel. Under 1880-talet började Hushållnings-sällskapet i Jämtland hålla återkommande premieringar och utställningar för att rädda och förädla både den nordsvenska hästen, och

faktiskt Jämtlandskossan också. 1899 beslutade bland annat Svenska veterinärläkarföreningen att man skulle verka för uppfödningen av inhemska hingstar. Det fanns ett brett samhälls-engagemang kring detta.

Under året 1901 tillsatte Hushållningssällskapen en kommitté med ledamöter från de fyra nordliga hushållningssällskapen i Gävleborg, Kopparberg, Västernorrland och Jämtland för att ta fram en plan för hästuppfödningen. Tillsammans bildade de det så kallade femte premieringsdistriktet. Landet var indelat i distrikt för den här typen av samarbeten.

**Jim:** Aha...lite som i armén, med militärområden och militärdistrikt.

**Carita:** Ja, precis, fast inte med exakt samma geografiska indelningar, men anpassade efter lokala behov. Och redan 1902 föreslogs att en gemensam hingstuppfödninganstalt skulle inrättas i Jämtland, vilket Riksdagen godkände 1903. Man valde att placera den på just Wången.

Målet blev då att avla fram starka arbetshästar både till det militära och till skogs- och jordbruket och för att få "system och planmässighet" i arbetet, som det uttrycks i en jubileumsskrift över anstalten från år 1943.

Man hade som vi nämnt tidigare alltså gjort massor med försök att importera stora europeiska raser, som Ardenner och Shire, och det hade tyvärr lett till stora försämringar i egenskaperna hos de svenskavlade hästarna. Därför insåg man med tiden att man behövde återgå till en renavelsprincip. Den nordsvenska hästen beskrivs som den "allmännyttigaste".

**Jim:** Aha, en allroundhäst.

**Carita:** Ja. Den passar till det mesta. Den sades vara rörlig, energisk, uthållig, lättfödd och hållbar, säker på sina fötter och med en betydande muskelstyrka. Man berättar i samma broschyr också att staten hade funnit det förenligt med sina intressen att understödja just den nordsvenska hästaveln genom ”*icke obetydliga ekonomiska bidrag i olika former*” och vidare att:

*Staten bidrar med penningpris med mera till premierade nordsvenska hästar, betäckningsbidrag för framstående nordsvenska ston, bidrag till hingstföreningar, bidrag till gemensamhetsbeten för nordsvenska unghästar, uppfödningsspremier för nordsvenska ackordhästar.*

Wången köpte in 20 hingstföl samma år [1903] och hingstarna som sedan togs fram började sedan säljas över hela landet. Deras kanske mest kända hingst hette Valde 643, och han visades upp 1927. Han vann första pris i sin klass och kom att bli idealtypen för en Nordsvensk hingst.

**Jim:** Så Nordsvensken är alltså jämtsk häst?

**Carita:** Ja, med en del god hjälp från vårt norska ursprung, eftersom man fick hämta in gudbrandsdalska hingstar från Norge att avla på. Det fanns ju inga bra hingstar kvar i Sverige längre.

**Jim:** När man avlade fram hästar så behövde man ju också bedöma kvalitén på dem.

**Carita:** Precis. Man började tidigt med premieringar och så kallade prestationsprov i drag och trav. Och vi har mängder av spår av dem i arkiven. Man bokförde nämligen noga alla resultaten från utställ-



ningar, premieringarna och prestationsproven, och de nedtecknades eller trycktes och gavs ut för varje tillfälle.

**Jim:** Och de här utställningskatalogerna har vi alltså i tryck.

**Carita:** Ja, och de är jättefina. Påkostade skulle jag säga.

1946 byggde man på Wången ett stationärt gångspel för att bedöma draganlag och mäta maximal dragförmåga hos hästarna. Detta gjordes tillsammans med körprov där hästarna drog timmerlass i snö i brant stigning och med inlagda grushinder. Sedan utfördes också travprov på Alsensjöns is, där man samtidigt testade rörlighet och travegenskaper hos hästarna.

Efter uppvisningarna och testerna hölls avslutande auktioner på de godkända Wångenhingstarna. De s k vårpremieringarna blev ett stort evenemang i Östersund med omnejd. De hölls från 1929 och under 40- 50- och 60-talen blev de rejäla folkfester, med åskådare som kom resande från hela landet.

**Jim:** Vi har ju en del foton från sådana evenemang. Ett riktigt folkvimmel, där det verkar pågå massa roligheter.

**Carita:** Ja, verkligen. Och den publika hästsport vi ser idag har med tiden vuxit fram till stor del som ett resultat av sådana här prestationsprov av olika slag.

[MUSIK]

**Jim:** Ja, hästsportande ja, det måste vi väl fördjupa oss lite i, eller hur?

**Carita:** Det måste vi ju. 1830 bildades den första organisationen för hästuppfödningens främjande i Sverige – *Patriotiska sällskapet för Sveriges Hästcultur*, och strax därefter hängde man på i Jämtland med en provinsförening, inriktad på ridsport och ridhästuppfödning. De ordnade sin första tävling vid Frösö läger redan den 5 juli 1831, med ridning i karriär (med fria tyglar, i full sträck) och trav. Den första dokumenterade travtävlingen hölls under Gregoriemarknaden året efter, ute på Storsjöns is, med 27 tävlande ekipage.

1833 i en artikel i "*Tidskrift för hästvänner och lantmän*" nämns under rubriken "*Travbanor i Sverige*" att de tre viktigaste travbanorna i landet då fanns i Stockholm, Göteborg och... Östersund. I förhållande till folkmängden var travkörningen i Jämtland landets högsta och av allt att döma tidigt ute.

*Jämtlands trafkörningssällskap* (körning innebar då med skrinde eller släde) bildades år 1883, och var då ett av de första i Sverige. Först på banan var *Värmlands trafvarsällskap* i Arvika. Travtävlandet tog ordentlig fart kring 1882, i mer organiserad form.

Hushållningssällskapet bjöd då in till travtävling på Storsjön, och den segern kammades hem av den då blivande superkusken E. O Sundin från Stavre, vars arkiv vi också har.

**Jim:** Det är ett fint arkiv. Hans hem har vi ju varit till. Ett otroligt fint och välbevarat besöksmål här i Jämtland. Klart präglat av hästar.

**Carita:** Ja, och verkligen värt en visit.

Vi har ju pratat om marknadernas betydelse för behovet av hästar. Och när norska Röros hade fått järnvägsförbindelser 1877, och därmed kontakt med Atlantens varuhandel, gjorde allt fler sydjämtar,

härjedalingar och hälsingar resor dit för att byta varor på marknaderna. Resan på ca 20 mil brukade då ta sju dagar med häst och släde.

[Ljudet av en häst som går förbi]

**Jim:** Ja, de här marknadsfärderna hålls förresten fortfarande vid liv genom en årlig tradition som sedan 1981. Det är ett rätt stort antal slädsällskap som gör samma slädfärd mellan Klövsjö i Härjedalen och Röros som man gjorde från 1850-talet. Jag har faktiskt en kär vän till familjen som gjort de här resorna under många år.

**Carita:** Åh, det vore ju något att få uppleva!

I alla fall, marknaderna drev på körsportens utveckling; inte bara för att man måste ta sig långt så fort som möjligt. Men också för att man handlade med hästar på marknaderna. Man demonstrerade då liksom idag hästarnas styrka och snabbhet, gärna mot mottävlande ekipage, innan man gjorde affär.

Och då liksom nu gick lek och allvar hand i hand. Ur prestationsproven växte också äventyrliga vinterlekar och tävlingar fram.

Inte minst på vintersportorter som Åre blev det ett kring 1900 ett nöjestillskott att man kunde tolka på skidor efter häst ute på sjöarna, eller roa sig med så kallade *tailing partys*, där en häst drar ett långt tåg av hopkopplade kälkåkare efter sig.

**Jim:** Det där har jag sett på bild. Ser härligt ut! Och där föddes alltså föregångaren till motorsportens Iceracing?

**Carita:** Ja, kanske det...

Men även seriösa premieringsnämnder höll till på isarna. Wången gjorde delar av sina drag- och travprov av hingstarna på Alsensjöns is. År 1927, t ex hölls travprov framför sulky 1200 meter på isbanan. Sedan dragprov på ca 3000 meter i kuperad terräng, med grushinder.

**Jim:** Aha...och vid det laget hade alltså sulkyn uppfunnits också.

**Carita:** Ja. Innan dess använde man sig av skrindor och slädar.

Tävlandet ute på Storsjöns is hölls vid liv in på 50-talet. Men det var ju ett sjå, så det är inte konstigt att man växlade över till landbacken med tiden. Sjöarna reglerades i och med kraftverkseran under 1900-talets första hälft, med stora nivåskillnader och instabila isar som följd, och bra isbanor var inte lätt att få till ens innan dess. Banorna skulle mätas upp och dras på nytt för varje tävling, och det krävdes plogning, plogning och åter plogning. Dessutom skulle ju massor av materiel, ekipage, domare och åskådare fraktas ut på isen, som måste vara stark nog för spektaklet.

Det körs ju häst och släde ibland på isarna nu med, men bara som mysturer vid speciella tillfällen...

En annan äventyrlig gren av ridsporten är ju fältritt och fälttävlan. I från Norrlands fältrittklubb hittar vi mängder av material om hopptävlingar och kapplöpningar, sommar- och vinterfälttävlingar, med allt från banskisser till deltagarlistor.

Vintertävlingarna 1953 omfattade dressyr, hoppning och uthållighetsprov, i olika klasser. Och det är rätt uppenbart varifrån





fältritten har sitt ursprung. Så väl domare som, läkare, veterinärer och deltagare består nästan uteslutande av överstar, majorer, löjtnanter, kaptener och annat regementsfolk. Hästarna finns också namngivna i programmen. 1953 kan man bland annat se att Fänrik Grönlund vid K4 vågat sig på att tävla med en häst vid namn Malör (det betyder olycka på franska).

**Jim:** Vågat. Om man är skrockfull av sig så undvek man kanske att sätta sig på den hästen? [leende]

**Carita:** Jo. Och vågad var man. 1913 fanns halsbrytande grenar som skidkörning efter häst, och steeplechase, med också. Steeplechase är ett slags galopplopp med hinder i terräng.

Fältridtklubben och Jämtlans travfkörningssällskap höll även mindre halsbrytande men välfinansierade arrangemang ihop. Som hästlotterier. Bland vinstlistans 148(!) priser år 1908 hittar vi allt från "hästmåttkäpp" och "rådjursvoylock" till stigbyglar. Och som första tre priser: svenskfödd ridhäst och Nordsvensk travare och en svensk remont (unghäst under upplärning).

**Jim:** Wow – inga dåliga priser det!

**Carita:** Nej, verkligen inte! Tänk att kunna vinna en häst!

Menyerna från gubarnas luncher återspeglar också den militära traditionen att unna sig livets goda när man väl kan:

*Homard frais (alltså färsk hummer), sauce mayonnaise och Moët & Chandon, bland annat smått och gott.*

[MUSIK]

**Jim:** Smarrigt. Men du. Det är ju inte bara gubbar som ska hållas vid hälsa med hummer och sånt. Även hästarna behöver ju hållas friska! Det verkar vara ett himla sjå. Hästar är så känsliga ju!

I en tidigare podd om Lortjämmland pratade vi om hur hästar drabbades och prioriterades ner av sina ägare under missväxttider med brist på mat.

**Carita:** Ja, det finns ju alltid dåliga exempel. Inte minst när hästar användes för tung trafik och industrialisering. Men berättelserna om hur man värnat om hästar är lyckligtvis de som dominerar i de skildringar vi har.

Jag kan läsa ett litet fint stycke av Elsa Christina Ek ur antologin *Röster i Jämtland*. Hon beskriver i "Långfredagen 1923" hur man aktade hästen Svarten under en lång slädfärd över Storsjön mellan Alsen och Brunflo, så att han inte skulle drabbas av korsförlamning.

*"Innan de gick till sängs hade Kristina bevekt Oscar att gå med till stallet och se efter om Svarten klarat sig från korsförlamning. De hade gått dit och Oscar hade känt och klämt på Svartens länder och rygg. Hästen hade stått belåten och frisk och tuggat sitt hö och puffat på dem med nosen. Därför kan hon somna i trygg förvissning om att allt är som det ska vara. Hästen liksom kattan hör till familjen och måste ha samma omsorg som hon själv. De känner och tänker på samma sätt som hon. Fast de vet mycket mer än vad hon vet. Därför fråga hon dem ofta till råds här hon är tveksam om något. De svara alltid. Hästen hummar och gnäggjar och ser klokt på henne och hon kan tyda svaret om hon vill."*

**Jim:** Väldigt vackert beskrivet om hur man skulle ta hand om sina djur. Vanligt folk kom ju så nära sina djur, och lärde sig väl på ett

ungefär hur man tog hand om dem förstås. Men sedan har det ju behövts särskilt folk och läkare för att se till hästarnas bästa. Veterinärer har ju inte alltid funnits...

**Carita:** Nej precis. Veterinäryrket började utvecklas i Sverige på 1800-talet efter att man hade fått i uppdrag att starta en veterinärinrättning i Skara år 1775, som den första i landet. Vi hade då haft en kungligt utsedd veterinär sedan 1750. Han hette Erland Tursén.

Ja, som nämnt tidigare så har vi i vårt bibliotek och i arkiven också gott om gammal litteratur med härliga illustrationer som handlar om skötsel av hästar och boskap, och hur man ska hålla djuren friska.

Vi har också en till synes oansenlig grå bok tryckt i frakturstil...

Och den här lilla boken från 1830 är fullsmockad med hästkurer. Den heter *Underrättelse om husdjurens Allmännaste sjukdomar, med deras kännetecken, orsaker och botande, utgifne af A. Staffansson, djurläkare.*

Han inleder boken med ett "företal" och skriver apropå det där med att det visst förekom misskötsel av djur:

*"De wanligaste husdjurens sjukdomar härleda sig ofta ifrån egarens egen vårdslöshet, men ännu oftare ifrån otroget tjänstfolks liknöjdhet och försumlighet, och taga sedan öfver hand genom bristande förmåga att bedöma det onda och okunnighet om rätta sättet att behandla detsamma."*

Han förklarar att boken ska vara till nytta för dem som har långt till någon kunnig djurläkare så att de slipper anlita kvacksalvare.

Sedan följer en innehållsförteckning med 69 olika sjukdomar och boten mot dessa, som till exempel lunginflammation, kolik, krubbitning, benbrott, svullna ben och brandbölder.

**Jim:** Jaja...hästar. 600 kg men tål ingenting [leende]. Men hur botar man hästar på bästa sätt då, enligt den där boken?

**Carita:** Ja, det finns ju mängder av recept i boken. Men de flesta av dem innehåller exempelvis salpeter till någon del, och så salt i alla tänkbara former. Koksalt och Claubersalt till exempel.

**Jim:** Claubersalt? Vad kan det vara? Det låter som klöver...?

**Carita:** Vad jag kan förstå så var det detsamma som Klöversalt, som var ett annat namn för oxalsyra. Alltså syra från typ rabarber, ängssyra och jordgubbar.

**Jim:** Aha.

Salmiak är också återkommande i recepten. Man gjorde röror som ströks på bölder och sår. Eller så doppade man en fjäder i rörorna och penslade med i halsen på hästen, om det var där problemet satt. Och, så liksom på människor så var det poppis med åderlåtning. På en häst skulle man, beskrivs det, öppna ådern på halsen "*emedan den är störst och lätt att åtkomma*".

**Jim:** Herregud. Det låter ju som ett veritabelt blodbad?! Hur fick man stopp på det sedan?

**Carita:** Nja, det berättar man inte riktigt i böckerna. Men de går däremot in på orsakerna till sjukdomarna. Som exempelvis *nervfeber*, som kunde bero på:

*"Dålig ryckt och skötsel, förskämbt foder och osund dryck, samt dimmig och töcknig wäderlek och för trångt (sic) arbete"*.

Nervfebern kunde man lindra med valerianrot, pepparmynta och camomillblommor.

**Jim:** Jaha. Det är ju örter som vi än idag använder i naturläkemedel, och i ört-teer för att lugna och göra gott.

**Carita:** Ja, precis. De är ju lugnande även för människor. Hade hästen fått rötfeber, som påverkade, lungorna, levern och mjälten, så skulle man försöka bota den med att röka svavelsyra i rummet där hästen stod. Man kunde också låta hästen sniffa i sig ätticksångor *"hwilka frambringas derigenom att man dryper ättika på warma tegelstenar som hållas under djurets näsa"*.

Dessutom står att *"Insprutning af drufrots-tinctur i halsblodådern är äfwen nyttig."* [Skrattar]

**Jim:** Ojoj!

**Carita:** Ja. Man skulle då blanda vit rot med brännvin.

*"Insprutning sker på det sätt, att man föst öppnar ådern på halsen, hwaruti insättes en tratt av horn och ihälles tincturen i ådern."*



Man kunde dessutom om sjukdomen ”*wisar sig med lidanande i lefwern, ingifwa detta medel i förening med Mercurium dulcis och ingnida mercuriualsalva öfwer det stället, der lefwern är belägen.*”

**Jim:** Mercurium. Det är ju alltså kvicksilver. Perfekt! Man hade därmed ungefär samma universalkurer för hästar som man hade på människor. Hästkurer, passar alla.

**Carita:** Haha Ja. Nu förstår man vad det uttrycket kommer ifrån. Jag hade en katt en gång som fick en uttalad hästkur av veterinären på ålderns höst. Hon blev 22 år gammal! Kanske tack vare kvicksilver alltså...[leende]

[MUSIK]

Men, tack och lov så växte veterinäryrket fram med tiden, inte minst tack vare militärkåren. En del av de första veterinärerna som utbildades hamnade föga förvånande inom armén. Deras behov var ju enorma; under det stora nordiska kriget 1700-1721 förlorade livregementet till häst, enligt uppgift, 2 425 hästar de första sju åren.

**Jim:** Herregud, vilket svinn!

**Carita:** Ja verkligen. Det gavs därför också ut speciella handböcker om hästskötsel riktade till försvaret bland annat. Nu sitter jag med en liten nätt bok från 1876 i min hand, ”*Lärobok uti hästkänedom*”: ”*Att begagnas som lärobok vid undervisningen i kavaleriets skolor*”.

Här beskrivs hästraser, anatomi, fysik och hälsa med små fina skisser och illustrationer. Sedan finns där en del roliga beskrivningar av hur hästarna skulle eller inte skulle se ut enligt rådande ideal.



Bland annat får man lära sig att en häst kan ha fårhuvud, gäddhuvud, ox- eller svinhuvud.

*"Svinhuvudet har panna och näsben insänkta, slappa öron, grofva ganascher och räknas jemte den föregående (oxhuvud) till de fula huvudformerna".*

Och så finns det då bilder på de här stackars huvudena.

**Jim:** Ja, alltså...nu tittar vi på en bild av en häst med typiskt svinhuvud. Det ser ju liksom ut som en korsning av ett rådjur och en kossa. Jag undrar om de verkligen hade fått tag på en häst till den där illustrationen?

**Carita:** Eh...ja. Jag tror de tog lite fel på en kalv och en häst...

**Jim:** Ja det verkar misstänkt...

**Carita:** Hur som helst, så berättar man också hur man botar sjukdomar i den boken också. Qvarka är en åkomma som återkommer ofta när det handlar om hästar, även idag.

Här beskrivs det som att hästen drabbas av feber, minskad foderlust, hosta och körtelsvullnad i käftgropen bl.a. Man visste att sjukdomen smittade och att hästen behövde isoleras och

*"ställas i ett dragfritt stall, med ylletyg eller helst fårskinn lindat om halsen, hvarjemte han rökes med höfrö och får intaga pepparot".*

**Jim:** Vad?? Pepparrot? Rökning...Det låter...otrevlig. Stackars hästkrakar som drabbades av det. Undrar om det hjälpte då?

**Carita:** Jag tror man har frångått pepparrot nu för tiden faktiskt...  
Kvarka är faktiskt också den första sjukdomen som tas upp en annan  
liten skrift vi har i våra arkiv:

*"Nådig underrättelse för landtmannen, at känna och med minsta  
kostnad bota hästsjukdomar, upgifwen efter säkra rön och långlig  
ärfarenhet af Erik Tideman. Rödön i Jemteland den 14 november  
1792."*

Där finns flera kurer att välja bland, kallade Recept nr 1, "eller", "ett  
annat" och "eller också...". Under receptet "eller", kan man läsa att

*"Alun, saltpetter eller krut lika af hwarje, ett par teskedar blandas uti  
ett stop watn, hwarmed hästen inuti swalget med en fjäder eller  
fugat linne ofta smörjes och kan detta såsom en god huskur nyttjas".*

**Jim:** Ja där ser man...Krut eller salpeter i halsen, jamen det är ju  
strålande! Att jag inte tänkt på det själv?!

**Carita:** Vissa typer av bölder kunde också öppnas upp och smörjas  
in med terpentin och linolja, i några dagar. Man kunde till och med  
prova, med betoning på *prova*, att bota benbrott med lite olika  
medikamenter, förutsatt att det "*sker vid nedre ändan av skenbenet*"  
annars var det obotligt.

**Jim:** Men du, nu ligger det en intressant teckning mellan oss här på  
bordet i studion: "*Tavla över hästens alla yttre sjukdomar*", står det  
på den. Den visar en häst...som inte ser så pigg ut?

**Carita:** Nej verkligen inte pigg...det här är en lite nyare illustration,  
tryckt år 1919, föreställande en häst som drabbats av inte mindre än  
42 onda fysiska åkommor. Allt från hängande läpp, hjorthals,  
stollsvamp till rasp i halsleden, oxfot, och klåda i svansroten. Den här



hästen ser verkligen otroligt hängig ut, och för att sprida kunskapen om dåliga häståkommor, kära hästmänniskor, lägger vi ut den här bilden på Arkivpodden Dokumenten berättars hemsida. Gå in och kika på den vettja, som varnande exempel. Eller för att den helt enkelt är rätt härligt gjord.

**Jim:** Apropå utseende, Idag är ju de hästar man ser i sportsammanhang ofta mer åt varmblodshållet. Mer "Black beauty" än "Gamle svarten". Hur blev det så, efter alla dessa ansträngningar för att bevara den lite muskulösa Nordsvensken?

**Carita:** Ända sedan stormaktstidens nyttjande av hästar i krigen fördes diskussioner runt för- och nackdelar med bruks- och sporthästar.

Militären behövde snabba, rörliga hästar, samtidigt som de skulle vara starka och uthålliga. Vissa skulle ridas på, av, som vi har hört, av mer eller mindre stadiga militärer, vissa skulle dra tungt. Det rådde också delade meningar om nordsvenskens förträfflighet. Det var länge en hästras som inte var särskilt homogen. Det fanns inte en utpräglad nordsvensk typ utan vissa nordsvenskar kunde påminna mer om halvblod, en del liknade Ardennern och vissa faktiskt mer ponnylika.

**Jim:** Då är det ett rätt stort spann man pratar om...

**Carita:** Verkligen. Det ursprungliga målet med att man började med stambokföring av nordsvensken på Wången 1903, var ju som sagt att få ordning på rasen och avelslinjerna. Och stamtavlor blev viktigare än någonsin.

Uppgifter om stamtavlor hittar vi i arkiv som exempelvis Per Olof Åsbos. På de anmälningssedlar som skulle fyllas i till uppvisningarna angav man hästarnas härkomst i detalj. Som hingsten Element, som Wången fött upp. Man kan läsa att Element var född år 1953. Hans far hette Valand nr. 1302, modern hette Riska 13996, morfar Risko nr. 799, mormorsfar Kvick nr. 984 och mormorsmorfar Redvin nr. 536.

**Jim:** Ett släkträd fast för hästar. En riktig guldgruva för avelsintresserade alltså? Här kan man verkligen hästsläktforska...

**Carita:** Jajjamänssan, det kan det nog vara. Men, målet med aveln och premieringarna blev med tiden ändå lite splittrat.

Vissa ville satsa på att få fram en lätt och rörlig nordsvensk sporthäst, samtidigt som andra behövde ha en stark och lite tyngre nordsvensk draghäst. Kluvenheten resulterade efter en hel del debatter och skrivelser hit och dit och till slut delades den nordsvenska hästrasen faktiskt upp i två delar efter ett riksdagsbeslut.

Man beslutade att det skulle finnas både en brukshästlinje och en travarlinje. Och så småningom, så sent som 1986, ändrade man namnet Nordsvensk travare till Kallbodstravare för att undvika hopblandning av de två grenarna.

[Ljudet av en gnäggande häst]

**Jim:** Aha. Hur ser det ut idag, med hästlänet Jämtland och hästlandet Sverige då?

**Carita:** Ridsporten dominerar numera totalt. Wången finns kvar och är en av tre anrika riksanläggningar i landet, tillsammans med Flyinge och Strömsholm. Där bedrivs utbildningar kopplade till både arbets- och sporthästar.

År 1984 började staten teckna avtal med ATG i för finansiering av verksamheten på Wången, vilket drev på travnäringens utveckling. All hästnäring i landet har ju gått bort från brukshästar till sporthästar, samtidigt som hästarna ökat i antal igen. 1970 fanns bara 70 000 hästar här i landet. 1990 var det uppe i 170 000, fördelade på 80 procent sporthästar och 20 procent brukshästar.

**Jim:** Aha. Nu blev det mycket Wången i den här podden eftersom det ligger här i länet. Men de andra riksanläggningarna, vi har ju inte deras arkiv här i Östersund. Men vi kan ju berätta lite kort om dem ändå?

**Carita:** Ja, absolut. Strömsholm ligger mellan Västerås och Eskilstuna och Flyinge ligger utanför Eslöv i Skåne. Så de tre riksanläggningarna täcker upp de olika delarna av landet kan man säga. Idag handhas ridsportutbildningarna av Flyinge och Strömsholm medan Wången utbildar i körning med häst. År 1995 placerades landets Trav- och Galoppskola på Wången. Brukshästutbildningen man hade haft där flyttades då till Kvinnersta utanför Örebro, som också tog över hingstuppfödningen, även om Wången fortfarande är brukshästcentrum. Avelsarbetet däremot, bedrivs idag främst av enskilda uppfödare.

**Jim:** Och arkiven då. Vi har ju Wångens, men var finns de andra?

**Carita:** Riksarkivet har arkiv från alla tre anläggningarna, men på olika enheter. Strömsholmsarkiven förvaras av Riksarkivet i Uppsala

och Riksarkivet Marieberg, i Stockholm. Då skall man också veta att de här arkiven är uppdelade i flera olika arkivbildare då de ändrat benämningar och funktioner över tid men man kan ju söka på ordet "Strömsholm" så får man se vad man får för träffar.

**Jim:** Man kan ju också få vägledning av någon hur man söker. Det är bara att höra av sig.

**Carita:** Strömsholmsarkivet är relaterat till slottsarkiven som också finns hos Riksarkivet. Så det finns en del material där med.

Flyinge hingstdepå och deras stuteris arkiv finns hos Riksarkivet i Lund. Det finns även något som heter Flyinge kungsgård och som hänger ihop med det här, men vid en tidigare tidsperiod. Och så Wången som alltså finns här i Östersund där vi sitter.

Vill man hitta information om hästar i arkiven så tycker jag att man skall gå in i den Nationella arkivdatabasen. Det är vår stora katalog över alla arkiv som vi har i Riksarkivet och även andra arkiv i Sverige. Då kan man söka på begreppet "häst" som en fritextsökning och så får man upp massor med träffar och här kan man botanisera. Här ser man också vilket arkiv i landet som har handlingarna som man vill titta på. De mesta av det här materialet är inte digitalt utan finns endast i original. Så då får man palla sig iväg till arkivet som har materialet för att titta på det.

**Jim:** Men det, kära lyssnare, är också spännande. Att få låna upp en volym och titta på original. Det är en viss känsla.

**Carita:** Det är speciellt. Man skall absolut inte dra sig för att beställa handlingar utan det är något som vi vill.

**Jim:** Är ni intresserade så är ni välkomna!

Ja kära lyssnare vi skall väl snart binda ihop det här men jag kom på en sak. Det här är ju ypperligt ha som uppsatsämne , b-,c- eller till och med d-uppsats! Man kan ju forska på namn och var de kommer ifrån. Är det någon som läser historia och vill titta på uppsatsämnena så tycker jag hästämnet är ganska intressant eller hur Carita?

**Carita:** Verkligen! Det finns hur mycket som helst om hästar!

**Jim:** Jag tror inte att det är så många uppsatser som gjorts så här kan ni få lite extrapoäng! Det skulle nog jag ha satsat på.

Men du, nu tror jag faktiskt vi har gått i mål. Vi har sadlat om och nu skall vi sadla av det här poddavsnittet! Vill ni veta mer är det bara att ta kontakt med oss och kommer hit.

I och med det så säger jag såhär: Carita, tack till dig för att du kom hit!

**Carita:** Ja tack för att jag fick komma och prata!

**Jim:** Nu har vi ju fått mycket nya hästkunskaper och jag som är lite rädd för hästar är lite mer vänligt inställd.

**Carita:** Vad härligt att höra!

**Jim:** Jag har glömt det där hästbettet.

Nu säger jag ännu en gång tack för oss här på arkivstudion i Östersund. Det kommer fler poddar. Fortsätt följ oss!  
Klart slut! Ha det bra därute!

[MUSIK]